

INCEPUTURILE ÎNVAȚĂMINTULUI PUBLIC IN FOCȘANII MOLDOVEI de GH. UNTARU

La sfârșitul secolului XVIII și începutul secolului XIX se dezvoltă pe teritoriul patriei noastre procesul de destrămare al feudalismului și de ascensiune a capitalismului. Tratatul de la Adrianopol 1829, înlăturând monopolul turcesc asupra comerțului exterior al principatelor, a creat condiții prielnice pentru dezvoltarea lor economică, schimbul de mărfuri se intensifică, piața se lărgeste, iar numărul manufacturilor crește.

Unele orașe, a căror activitate economică fusese stinjenită de restricțiile monopolului turcesc, sînt trezite acum la viață, iar altele noi își fac apariția la întretăierea drumurilor comerciale ca și în regiunile dens populate și cu un sol bogat².

În rindurile negustorilor și meșteșugarilor, se formează acum elementul dominant în aceste orașe, își găsesc un puternic ecou ideile revoluției burgheze din Franța și ale culturii înaintate ruse.

Negustorii, ca și o parte a boierimii interesate în dezvoltarea comerțului cu cereale, pentru a-și putea exercita în mai bune condițiuni îndeletnicirile legate de comerț, simt nevoia de a-și însuși anumite cunoștințe practice și în acelaș timp de a cunoaște în bune condițiuni limba romînă, singura pe care o înțelegea poporul și în care se încheiau tranzacțiile comerciale.

Acestea sînt considerentele ce au permis înființarea în principalele centre comerciale ale țarilor romîne, în afara școlilor particulare grecești

---

¹ Și alți cercetători focșeneni, s-au preocupat de această problemă: *D. F. Caian*. Istoricul orașului Focșani, Fș. 1906; *N. Popescu*, Contribuțiuni la istoricul școalelor publice din Focșanii Moldovei și Munteniei, în *Milcovia* an. II. vol. I și an. III, vol. I, II., *Th. Rădvan*, Istoricul Școalei Primare nr. 2 din Focșani, Fș. (1931), însă, datorită condițiilor istorice în care au trăit, nu au reușit să-i dea o rezolvare științifică. Înființarea școlii publice în Focșanii Moldovei la 1803, este considerată de aceștia ca fiind „un act de mărinimile din partea domnului C. Al. Moruzi” (*D. F. Caian*, op. cit. pag. 128). Nu se arată importanța apariției școlii publice naționale, față de școlile particulare și bisericești de pînă atunci. Lupta forțelor progresiste împotriva elementelor înaintate interesate să oprească progresul social și cultural al societății, tradițiile revoluționare în ceea ce privește teoria și practica educației folosite în această școală, sînt trecute sub tăcere.

Considerăm de datoria noastră să facem această prezentare a începuturilor învățămîntului public în Focșanii Moldovei, reconsiderînd ceea ce este progresist în lucrările predecesorilor și prezentînd noi materiale documentare, aflate în arhiva locală.

² În Moldova, au luat ființă între anii 1780—1831, 27 de noi orașele. (*V. A. Urechea*, documente vol. VIII, pag. 119).

și franțuzești, în care continuau să învețe odraslele boierilor, și școli publice în limba națională, în care se cultivau ideile înaintate ale timpului.

La începutul secolului XIX, Focșanii Moldovei, reședința ținutului Putna, cunoaște o intensă activitate economică numărându-se printre principalele centre comerciale ale țării.

Prin tratatul de la Kuciuc Kainargi, vama Galașilor se înapoiază în întregime Moldovei, permițându-se astfel rapida dezvoltare a portului, ce devine, datorită acestui fapt, un important centru comercial de tranzit, cită vreme porturile Țării Românești, reduse la situația de raiale pînă la tratatul de la Adrianopol au fost lipsite în această perioadă de o activitate economică mai însemnată³. Drumul cel mare, pe care se îndreptau harabalele cu marfă dinspre Focșani, trecea Siretul pe la satul Calieni, iar de aici, mergea paralel cu riul pînă la Galați⁴.

O importanță deosebită o avea comerțul cu Rusia, unde se exporta în special vin. Consulul austriac Raicevich în anul 1788 menționează că „pe dealul Odobești din apropiere de Focșani, se produce un vin asemănător șampaniei, vin care se exportă în Rusia”⁵.

Datorită acestei activizări comerciale, ne explicăm existența în Focșanii Moldovei încă în anul 1780 „a unui mare număr de negustori cu staroste”⁶. Staroști englezi, francezi și prusaci apărau interesele negustorilor și meșteșugarilor supuși protecției lor; aceștia sînt menționați documentar în august 1819⁷.

În anul 1820, numărul negustorilor și meșteșugarilor din Focșanii Moldovei se ridică la importanta sumă de 387, înregistrînd 2/3 din numărul total al contribuabililor⁸.

³ „Galațul este cea mai mare piață de desfacere, pentru produsele celor două principate, menționează Wilkinson (*N. Sufu*, op. cit. pag. 131).

⁴ *Gh. Untaru*, Relațiile dintre stăpînii de pămînt și țărani la începutul secolului al XIX-lea, Studii și artic. de istorie anul 1956, pag. 151.

⁵ *Raicevich*, „Osservazione storiche naturali e politiche, intorno la Valachia e Moldavia, Neapole 1788, în *N. Iorga*, Acte și fragmente II, pag. 178, 310. Acest vin se exporta în Rusia prin intermediul cazaclilor, care au zidit o biserică în Odobești, în anul 1770 (cf. *Iorga*, Istoria Romînilor prin călători, II, pag. 24). Cazaclii, negustori cazacl (*N. Iorga*, Negoțul și Meșteșugurile în trecutul românesc, Buc. 1906 pag. 168).

⁶ Von Brognard, în *Gheron Netta*, Expansiunea economică a Austriei și explorările ei orientale, București 1931, pag. 148.

⁷ Hurmuzachi X. p. LVI—LVII, pag. 95, 153.

⁸ Pe meserii erau repartizați astfel: Ramura îmbrăcăminte: 32 croitori, 31 cojocari, 13 blănari, 11 gaitănari, 10 abagii (aba-postav de lînă groasă, de obicei albă), 5 calpaci (calpace-căciuli caracteristice epocii, cu fundul sferic și mai larg purtate de boieri, 2 boiangii, 1 șalvaragiu, 1 astragiu (astra-pinză groasă de căptușit haine), 1 lipscan (negustor ce vindea articole de Lipsca) 1 inar (vindea pinză de in).

Ramura încălțăminte: 48 ciobotari, 2 cavali (încălțăminte grosolană), 1 condurar, 1 pantofar, 2 papucari, 20 tăbăcari.

Ramura alimentară: 18 circiumari, 12 pescari, 9 bacali, 6 măcelari, 5 pitari, 4 vârzari, 3 rachieri, 2 plăcintari și brinzari, 1 vulcar, numeroși sirbi ce aveau grădini de zarzavat.

Ramura obiecte casnice: 16 căldărari, 15 olari, 12 lemnari, 6 trăistari și săpunari, 5 mumgii (luminărari), 3 argintari, 2 plăpumari, 1 sticlari, 1 rogojinari, 1 cercurar, 9 zidari, 4 cărămidari, 2 dulgheri și lăcătuși, 1 chiristigiu, 1 tinichigiu,

În 1822 negustorii din Focșanii Moldovei împrumutau pe însuși domnul Ioniță Sandu Sturza cu suma de 8791 lei⁹, fapt ce scoate în evidență importanța relațiilor bănești la acea vreme. Domnul Mihail Sturza, în cuvîntul ce-l ține cu ocazia deschiderii adunării obștești pe anul 1836, găsește nimerit să menționeze că „la Focșani locuitorii au lucrat cu însuși a lor mijloace pardosirea unei ulițe din nou, iar eforia acestui oraș avea la sfîrșitul anului un capital de rezervă de 27.559 lei“. În 1837, acelaș domn menționează „că se făcuse un pod pe apa Putnei pe o întîndere de 45 stînji, iar economia orașului era la sfîrșitul aceluiași an de 11.677 lei“¹⁰.

Toate acestea sînt în evidență însemnătatea veniturilor tîrgului, provenite în special din taxe pe vin și cereale.

Tîrgul Focșani percepea de fiecare chilă de griu, 2,50 parale¹¹. În anul 1833 veniturile tîrgului erau de 37.147 piaștri, în anul 1833 de 68.927 piaștri¹², iar în 1844 de 80.255 piaștri¹³. La Focșani găsim în 1844 și un tribunal de primă instanță, care pentru afacerile comerciale avea pe cel mai vechiu staroste¹⁴. Odată cu creșterea veniturilor asistăm la o creștere vertiginoasă a populației tîrgului.

Astfel în 1817 în ambele părți ale Focșanilor (Moldovei și Munteniei) se găseau 5000 locuitori¹⁵, în 1839 — 9000 locuitori¹⁶, iar în 1859, anul unirii principatelor, numai Focșanii Moldovei avea 9752 locuitori, dintre care 3237 meseriași și 1360 negustori, în afara celor de alte profesii¹⁷.

La începutul secolului al XIX-lea sînt menționate documentar în Focșanii Moldovei și întreprinderi manufacturiere, printre care un important centru pentru prelucrarea peilor în mahalaua Tăbăcari¹⁸, o fabrică de stearină pe Ulița Răsăritului¹⁹ și o alta de prelucrare a pîn-

1 lutaș (case de zid sau piatră erau puține, majoritatea lucrîndu-se ca în sate, din nuiele lipite sau din birne și acoperite cu șindrila sau stuf).

Ramura transporturi: 6 harabagii, 2 surugii, 2 sacagii (saca-butoi așezat pe 2 roate cu care se căra apa); (se știe că în această perioadă Focșanii duceau mare lipsă de apă de băut), 1 cărăuș, 1 căruțaș, 1 vizitiu, 1 gemaș, 1 șelar.

Alte meserii: 9 bărbieri, 1 tutungiu, 1 cantaragiu, 1 zaraf (fapt ce ne atestă intensificarea relațiilor bănești) 1 băieș, 1 tălmaci, 36 plutași (ce se îndeletniceau cu transportul lemnului pe Siret, la Galați). (Academia Romîna, manuscris 330, în C. C. Giurescu, Populația ținutului Putna, la 1820, București 1941, pag. 31, 34).

⁹ Academia Romîna — Creșterea Colecțiilor vol. 26 pag. 257.

¹⁰ Hurmuzachi, V supl. I pag. 536, 537, 625.

¹¹ Vaillant. La Roumanie, Paris, 1844 pag. 49. — (chila=400 ocale, ocaua=1,280 kg.).

¹² Anatole Demidoff, Voyage dans la Russie Meridionale et la Crimée par la Hongrie, la Valachie et la Moldavie, Paris, 1840, pag. 215.

¹³ Vaillant, opera cit. pag. 45.

¹⁴ Vaillant, opera cit. pag. 49.

¹⁵ William Mac Michael, în N. Iorga Istoria Romînilor prin călători III pag. 84.

¹⁶ Vuici în N. Iorga opera cit. III, pag. 158

¹⁷ I. Ionescu de la Brad, în Alex. P. Arbore, Populația ținutului Putna în 1859, Milcova an. II, vol. I pag. 13.

¹⁸ Monografia Jud. Putna Fș. 1943 pag. 122.

¹⁹ Arhivele Statului Focșani dosar 1459, f 1—4.

zeturilor și mătasei²⁰. Toate acestea scot în evidență, intensă activitate economică a orașului. Această preponderență economică a dat posibilitatea negustorilor și meseriașilor de aici să-și formuleze dorința de a se afirma și pe plan cultural. Existența unei școli naționale în Focșanii Moldovei în această perioadă, trebuie interpretată ca rezultat al materializării acestei dorințe.

Hrisovul de întemeiere a școlii dat de Domnul Alexandru C. Moruzi în 17 august 1803, prin care se arată că școala a luat ființă în urma cererii făcute de locuitorii din Focșani confirmă aceasta²¹. Totodată se prevedea și înființarea unei școli elinești. Pentru a aduce aceste școli „întru întemeiere și statornicie“, domnul le dăruiește și 20 oameni străini, care să fie pentru slujbă la trebuințele ce ar avea. În același timp, se prevede înființarea de școli și în alte centre orășenești ca Birlad, Galați, Roman și Huși²².

Atribuirea unui însemnat număr de slujitori școlii, poate fi consemnată ca un indiciu că școala avea un număr însemnat de elevi.

După o întrerupere în timpul războiului ruso-turc din 1806—1812 (la care a participat alături de trupele rusești și un corp de voluntari sub conducerea colonelului Kurt, originar din Focșani²³, școala își re-deschide cursurile, în toamna anului 1813²⁴, în localul propriu, cum-

²⁰ „Noi am avut ocazia de a vedea eșantioane foarte frumoase de mătase produse de armenii din Focșani“ (cf. *N. Sufu* în „Notions Statistiques sur la Moldavie“ Iași 1849 pag. 115). Deosebit de semnificativ este faptul că înșiși domnitorii Gheorghe Bibescu și Mihail Sturza, făceau cumpărături de șaluri și cămăși de la Mandrea și Caloiu, două mari case de comerț din Focșani (*Oldnescu Ascanio*, conferința ținută cu ocazia inaugurării Atheneului la Focșani în iarna anului 1902).

²¹ *Dimitrie F. Cătan*, Istoricul orașului Focșani, Fș. 1906 pag. 109. Înainte de această dată, sînt semnalate pe lingă minăstirile mai însemnate școli ținutale, ce aveau scopul de a forma clerici. De cele mai multe ori, acestea erau înființate și subvenționate de către episcopi. În 1735, Grigore Ghica cere minăstirii Sf. Ioan din Focșanii Munteniei, să dea 50 lei pe an dascălului de la școala ținutală de acolo. În 1766 Grigore Alexandru Ghica stabilește pentru plata dascălilor de ținut în Moldova, cîte 60 lei pe an. Bugetul școalelor în Muntenia, ne arată în 1780 că eparhia Buzăului avea 5 dascăli, dintre care unul funcționa la Focșani. Mavrogheni în 1787 cerea prin porunca sa către episcopii școalelor, la 8 iunie, să se dea cîte 15 taleri dascălilor rindulți de el, printre care unul se afla la Focșani. Mitropolitul Filaret al Ungro-Vlahiei în 1796 cere domnitorului găsirea unui dascăl la Focșani, care să fie plătit de minăstirea Sf. Ion. Ca dascăl, e orînduit preotul Iacob, de la biserica sf. Nicolae, iar ca epitropi paharnicul Tartascu și Ion Copcea (*Ibidem* pag. 126).

²² *Ibidem* pag. 128.

²³ Langeron, în *Hurmuzachi* sub I. vol III. pag. 157. Și în alte împrejurări voluntari putneni au luptat alături de ruși, pentru izgonirea turcilor. Astfel în corpul de armată al strelțiilor înființat de Petru cel Mare, sînt identificați doi putneni (*N. Iorga*, Istoria romînilor prin călători II, pag. 241). De asemenea în timpul războiului ruso-turc din 1787—1791, tirgoveții: „Ion Chesatul, i Căpitanul Radu Argintul, i Ioniță Jelătoi, i Mihălașche Blănaru, i Chir Aoleșa, i Manolachi Polcovnicul, i Tudorachi Logofăt, i Ioniță Băcanul, i Hristea Blănarul sînt pedepsiți de către domn cu confiscarea averilor, deoarece au cutezat împotriva legii și a datoriei supunerilor, de s-au hainit, fugind la dușmanii împărăției acum, într-aceasta vreme de război“ (*D. F. Cain*, op. cit. pag. 100).

²⁴ La 6 august 1813, domnul Moldovei Scarlat Calimachi confirmă școlilor moldovenești și elinești din Focșanii Moldovei 20 liudi, deoarece „după jaloba ce ne-au dat epitropii școalelor moldovenești și elinești din tirgul Focșani, că acestea luînd alcătuirea lor prin punerea la cale a luminatului domn, fratele nostru Cons-

părat prin grija țărgoveților²⁵. În anul 1820, școala continuă să funcționeze²⁶. Un an mai târziu însă, mai precis la 15 mai 1821²⁷, odată cu incendierea orașului de către turcii veniți din Brăila să reprime mișcarea eteristă, sub pretext că în unele case se aflau rebeli²⁸, este arsă și clădirea școlii²⁹.

Nu cunoaștem alte amănunte asupra școlii domnești din Focșanii Moldovei. Cît despre cunoștințele predate aici, considerăm că erau asemănătoare celor predate la școala domnească din Iași la această dată în limba moldovenească și care constau din: scriere, citire, unele începuturi de gramatică, crezul și cele șapte taine³⁰.

Cu toate acestea, de existența unui învățămînt organizat în Focșanii Moldovei, ca și în altă parte, pînă la punerea în aplicare a Regulamentului Organic, nu se poate vorbi.

Regulamentul Organic, a dat o temeinică organizare și generalizare învățămîntului în limba națională. În articolele 418—421 se arată că „lucrul tuturor învățăturilor va fi în limba moldovenească nu numai pentru înlesnirea școliarilor și cultivarea limbii patriei, ci încă și pentru cuvîntul că toate pricinile trebuie să se tractarisească în această limbă”³¹. Ca materie de învățămînt era prevăzut să se predea: citirea, scrierea, aritmetica, geografia, catehismul și întîile felurite folositoare cunoștințe, fiindcă „înțelepciunea nu reazimă în știința a mai multor

---

tantin Alexandru Moruz voevod, a avut în cuprindere de milă 20 oameni străini” (*N. Iorga*, Documente privitoare la familia Calimachi Buc. 1902, vol. I pag. 151).

²⁵ În adresa Sfatului Municipal al poliției Focșani către starostia ținutului Putna din 10 februarie 1832, se arată că „pentru casa de școală, această obște încă mai înainte de 20 ani, au fost cumpărat o casă spre o asămene întrebuițare” (Arhivele Statului Focșani dos. 30 foaia 13).

²⁶ În recensămîntul fiscal al populației ținutului Putna la 1820, găsim cu mențiunea „din ai școlii gospod” pe următorii scutiți de bir: Ion Caldăraru, Toma Icaru, Stan Bacalu, Grigore Postăvaru, Iordan Sirbu (Academia Română, manuscris 330 în *C. C. Giurescu*, populația ținutului Putna la 1820, Buc. 1941, pag. 31—34).

²⁷ Pe un mineiu al bisericii Sf. Spiridon din Focșani, găsim următoarea însemnare: „să se știe de cîndu au dat volintirii greci foc și au arsu pără în pămînt tot, duminica drept ziua și la vreme fiind soarele la miază zi și n-am putut stînge. Velet 1821 mai 15 zile, au arsu și am scris eu Anghel preot, ca să să ție minte”.

²⁸ Moldova și Țara Romînească din 1820 și pînă în 1821, după scrisorile lui Ignati Iacovenco 1834 pag. 49—50, în *S. I. Samoilov*, Răscoala de eliberare națională din anul 1821, în Țara Romînească, în *Probleme de Istorie* nr. 10 an. 1955, pag. 147.

²⁹ „Școala ajungînd din pricina anarhiei din 1821, într-o așa netrainică stare încît este cu primejdie de a să întrebuița” (Arh. Stat. Fș. dosar 30 f. 13).

³⁰ Hrisov din 1841 în *Uricariul* vol. IV. pag. 408.

³¹ *A. D. Xenopol*, Memoriu asupra învățămîntului superior în Moldova, Iași 1885 pag. 47. În anaforaua epitropiei școlilor către domnul Sandu Ioniță Sturza din 1 ianuarie 1828, prin care se cerea înființarea unei școli normale (începătoare) de doi ani pentru învățatura limbii romînești, cu gramatică, caligrafie, catehis, aritmetică și cu niscaiva începătoare învățături. se arăta „fiind mai trebuitoare cultura limbii vorbirii poporului, în care se tractarisec toate pricinile, cit despre altă parte o samă de cărți străine sint pentru tinerii nepractisiți ca o cursă înșelătoare” (*Uricariul* vol. III, pag. 33).

limbi, ci în cunoștințe folositoare”³², de unde desprindem că accentul se punea pe cunoștințele practice.

Considerăm că nu se datorește unei simple coincidențe faptul că Regulamentul Organic al Moldovei prevede înființarea de școli începătoare în orașele Galați, Focșani, Roman, Huși, Birlad și Botoșani³³, deci excepție făcând Botoșanii, în aceleași orașe în care funcționaseră școli în limba națională încă din timpul domnului Alexandru Moruzi³⁴.

Criteriul a fost de a se înființa școli în centrele economice importante și în același timp acolo unde mai funcționaseră³⁵ pentru a li se asigura condițiuni optime de dezvoltare. O problemă ce-și găsește rezolvarea acum, este aceea a pregătirii învățătorilor ce trebuiau să predea în aceste școli. Până la această dată nu a existat în țările romine, excepțind Ardealul, o școală specială pentru pregătirea învățătorilor, aceștia fiind recrutați la întâmplare, din rândurile unor călugări, dieci sau dascăli (cîntăreți de strană) care îndeplineau această îndelcnicire în schimbul unei simbrii întâmplătoare. Regulamentul Organic prevede organizarea unui curs pregătitor. În Moldova, acest curs a funcționat între 15 februarie și 15 mai 1826 sub conducerea prof. Samuil Botezatu, pe lângă școala de la Trei Ierarhi³⁶.

Cursul cuprindea predarea sistemii lancasteriene³⁷, gramaticii, geografiei politicești, teoria numerilor întregi și a frîngerilor (fracțiilor) și catehismul³⁸. Elevii înscriși la acest curs, în număr de 7, „au paradosit zilnic spre practisirea metodului sub privigherea profesorilor de la școala normală (elementară) de la Trei Ierarhi”³⁹, iar la 16 iulie 1832 au trecut examenele în fața episcopiei școalelor. Toți candidații au fost declarați reușiți și repartizați după cum urmează: Ion Nanu la Roman, Costachi Zefirescu la Huși, Ion Zăhărescu la Birlad, Vasile Păvlovici la Focșani, Toma Giușcă la Galați și Anton Gheorghiu la Botoșani. Cel de al șaptelea candidat, Alexandru Corlătean, a rămas disponibil pentru cel dintii post vacant⁴⁰. Faptul că un candidat rămîne disponibil deși admis la examen, susține teza noastră că nu lipsa de învățători consti-

³² Albina Românească 1832 pag. 293.

³³ V. A. Urechia, Școlile satești din România, București 1868 pag. 3.

³⁴ În prefața gramaticii sale editate în 1833, Gheorghe Săulescu spune următoarele privitor la școlile naționale înființate în 1803, cu sprijinul mitropolitului Veniamin Costachi: „Această gramatică este născută în cele întia dată înființate școlile naționale”.

³⁵ Gh. Săulescu în prefața gramaticii sale editată în 1833 numește școlile înființate în 1803 „cele întia dată înființate școlile naționale” (Gh. Săulescu, Gramatica românească, Iași, 1833, pag. 6.) iar referindu-se la școala națională de la Trei Ierarhi, înființată în 1828 și la cele înființate prin Reg. Organic, le numește „restaurate din nou” (op. cit. pag. 5 și 10).

³⁶ M. Avădanei, Din trecutul școlii pedagogice Iași, Rev. de Pedog. nr. 3, 1955 pag. 50.

³⁷ Lancaster, pedagog englez, care a pus în practică metoda învățămîntului mutual prin monitori. Școala de la Trei Ierarhi folosea această metodă de la înființare. (Săulescu op. cit. pag. 3).

³⁸ V. A. Urechia, op. cit. pag. 3.

³⁹ Albina Românească 1832, pag. 293.

⁴⁰ Ibidem.

tuie principalul motiv pentru care Regulamentul Organic nu a stipulat o mai mare extindere a învățămîntului, ci lipsa unor condițiuni economice favorabile.

Pentru îndeplinirea acestei importante hotărîri în Focșanii Moldovei, divanul împlinitor se adresează starostiei la 22 decembrie 1831, punîndu-i în vedere să invite fără întîrziere în cancelarie „Pe acele întii fețe ale ținutului dintre boieri și alte clasuri“, pentru a le aduce la cunoștință „un asemenea bine“ și totodată pentru a pune la cale închirierea unor case pentru școală. Se hotărăște totodată ca „jurnalul rostitor acestei încheieri“ să se trimită fără întirziere divanului, pentru ca pe lemeiul lui să se facă închipuire în trimiterea dascălilor, care urmau să fie îndestulați cu leafă de către stăpînire⁴¹.

Școala fiind ținutală, se cerea să-și recruteze elevii din toate ținturile și satele ținutului⁴².

Vestea reînființării⁴³ școlii publice nu a fost primită în mod unanim de către populația țîrgului. Numai meșteșugarii și negustorii au primit-o cu nespūsă bucurie, după cum se constată din adresa Sfatului Municipal către starostie din 10 februarie 1832 „deoarece deschidea tinerimii un drum plin de cinste întru înaintarea în științe și prin aceasta în sporirea țivilizației“. Se menționa totodată, în adresa citată, că pentru casa de școală obștea țîrgului încă mai înainte de 20 ani a cumpărat o casă spre asemenea întrebuintare „care însă din pricina anarhiei de la 1821 au ajuns întru așa netrainică stare, încît este cu primejdie de a să întrebuinta. Deoarece repararea clădirii cerea cheltuială și îndestulă vreme, spre a nu se aduce vreo întirziere deschiderii școlii, sfatul municipal înștiințează stărostia că au închiriaț o casă cu 2 odăi mai mari și 2 cămări pe timp de un an, lucru ce mai înainte fusese imposibil din cauza coloniștilor bulgari „ce au cuprins toate casele“⁴⁴.

Prezența unui mare număr de coloniști bulgari la 1832 în Focșanii Moldovei, trebuie interpretată ca o consecință a represaliilor turcești împotriva poporului bulgar, care în timpul răscoalelor ruso-turce se ridică cu hotărîre la luptă împotriva asupritorilor.

Comandamentul militar rus acorda bulgarilor refugiați aici tot sprijinul sub raportul organizării lor administrative și al împrîrietării cu pămînt în noile locuri de țrai, acordîndu-le înlesniri și privilegii. Refugiații erau scutiți de orice prestații și dări timp de 3 ani și mai mult⁴⁵.

Dacă negustorii au primit vestea înființării școlii cu vie satisfacție, după cum am avut ocazia să arătăm, nu cu aceleași sentimente a primit această hotărîre marea boerime. Regulamentul Organic, prin faptul că permitea elementelor burghezei „ce aveau talent și mijlocie“⁴⁶ să

⁴¹ Arh. Statului Focșani dosar. 30 f. 9.

⁴² Idem, f. 8.

⁴³ Gh. Săulescu, în prefața gramaticii sale la pag. 5 spune: „...s-au paradosit în școlile naționale de la începutul restaurării lor“.

⁴⁴ Arh. Statului Focșani dosar 30. f. 13.

⁴⁵ N. I. Kazacov, Din Istoria relațiilor ruso-bulgare, în Probleme de istorie nr. 6, 1955 pag. 62.

⁴⁶ Arhivele Statului Focșani dosar 30. f. 9.

patrunderă în academia Iaşilor, spre mai înalte învăţături, a dat o puternică lovitură boierimii obişnuită a considera toate funcţiile în stat ca un privilegiu exclusiv al lor. Pentru acest considerent, ei erau departe de a încuviinţa de bună voie acest sistem de învăţământ public, care permitea prin instruire şi altor elemente să pătrundă în posturi de conducere⁴⁷. Pentru aceasta, boierimea va folosi toate mijloacele de care dispune pentru a împiedica înfiinţarea şcolii publice naţionale. O prima acţiune întreprinsă de boieri pentru atingerea acestui scop în Focşanii Moldovei este refuzul repetat de a se prezenta în cancelaria starostiei, pentru discutarea şi luarea de măsuri necesare în vederea închirierii localului şi totodată încheerii jurnalului „rostitor acestei închirieri” pe temciul căruia urma să fie trimis învăţătorul.

Astfel, sfatul municipal al oraşului, în adresa către starostie din 23 martie 1832, după ce scoate în evidenţă că „se măguleşte cu cinste starostiei, rugînd-o a lua în băgare de seamă că nu se va îndoi de rivna patrioticească ce-l însufleţeşte intru o asemenea folositoare îndatorire”, menţionează că „pentru încheerea jurnalului, de vreme ce nu avem acea putere de a-i îndatori pe dumnealor boierii a iscăli un asemenea jurnal, cinstita starostie va binevoi a polti pe dumnealor boierii în premisvea cinstitei starostii spre încheerea şi iscălirea jurnalului, cînd din partea noastră în tot minutul ne aflăm gata intru aceasta⁴⁸. Boierii nu dau ascultare însă, nici invitaţiilor starostiei. Pentru deslegare, isprăvnicia se adresează departamentului pricinilor din lăuntru la 4 aprilie 1833, scoţînd în evidenţă că „această isprăvnicie în urma adresei cînstitutului departament..... îndată şi fără minut de întîrziere au şi adus la ştiinţa boierilor ţinutaşi şi feţelor negustoreşti pentru a păşi către o asemenea îmbunătăţire revărsată de către naceastă şi s-a încheiat şi jurnal. Însă numai din partea tirgoveţilor prin sfat municipal s-au primit răspuns că au primit acest bine şi au închiriat şi casa cu contract, cu 500 lei pe an, iar din partea boierilor deşi şi după aceasta li s-au mai poltorit a veni la isprăvnicie ca să închee jurnal, însă nu să supun a veni ci să tot foiesc, şi pentru aceasta pînă acum, jurnalul nu s-au putut încheia⁴⁹”.

Casa închiriată de către lagma negustorească pentru şcoală, de la Pavel Raşcu abager, se gasea pe uliţa poştei, în megieşia comisului Costache Dăscălescu⁵⁰, lingă biserica din actuala piaţă a Moldovei.

Numirea lui Vasile Pavlovici ca profesor împlinitor la Focşani, este cunoscută aici la 20 sept. 1832; ca inspector al şcoalelor, este numit spătarul Săndulachi Stamatîn⁵¹. Profesorul împlinitor Vasile Pa-

⁴⁷ Hrisovul din 28 martie 1828 dat de Ioniţă Sandu Sturza cu ocazia înfiinţării Şcolii Naţionale Trei Ierarhi menţionează că „toţi tinerii pămînteni ce vor petrece cursul public al şcoalelor naţionale şi vor avea atestaturi despre a lor lăudate purtări şi învăţături să se protimisească a intra în canţelariile pămînteşti” (*Uricariul* vol. 3 pag. 30).

⁴⁸ Arh. Stat. Focşani dos 30 f. 24.

⁴⁹ Ibidem f. 30.

⁵⁰ Ibidem f. 20.

⁵¹ Ibidem f. 25.

vlovici, prezentat la post la 6 oct. 1832⁵², va avea de întâmpinat mari greutăți din partea celor interesați în menținerea vechilor stări de lucruri.

Localul școlii îl găsește ocupat de polițmasetrul orașului, ce își luase cancelaria aici⁵³ și pentru eliberare, este nevoie de intervenția energică a sfatului municipal⁵⁴.

De la cursul pregătirilor din Iași, profesorul împlinitor Vasile Pavlovici aduce instrucțiuni precise asupra formelor și dimensiunilor mobilelor necesare amenajării localului de școală cit și asupra metodei și cunoștințelor ce trebuiau predate. Școala începătoare din Focșanii Moldovei, ca și din celelalte orașe, trebuia să fie organizată după aceleași principii ca și școala începătoare de la Trei Ierarhi, ce funcționa în această formă încă din 1828. Acest lucru reiese atît din adresa departamentului pricinilor din lăuntru către stărostia ținutului Putna din 20 sept 1832, prin care se cere „facerea mobilelor întocmai după chipul și pruha ce va da împlinitorul de profesor“⁵⁵ cit și din raportul spătarului Săndulachi Stamatîn, inspectorul școalelor către stărostie din 17 oct. 1832, prin care arată că „meslii i scaunili sînt lucruri delicate și numai un stokeriu bun neamț le poate face după planul dat“⁵⁶.

Dar, localul nefiind găsit îndeajuns de spațios, profesorul Pavlovici este nevoit să comande mobilier mai puțin decît prevăzuse inițial⁵⁷. Tot din cauza lipsei de spațiu, acesta ia hotărîrea să nu țină nici cursurile după metoda lui Lancaster ci „după celălalt metod adevărit de epitropie pînă se va zidi o anume casă în acel scopus“⁵⁸. Cu sprijinul negustorimii reprezentat prin sfatul municipal, entuziastul și harnicul profesor împlinitor Vasile Pavlovici își desăvirșește cele trebuincioase în mai puțin de o lună, reușind să deschidă cursurile școlii în ziua de 30 noiembrie 1832, cu numai 8 elevi dintre care 6 băieți și 2 fete⁵⁹.

Profesorul Pavlovici cere prin raportul către epitropie din 25 oct. 1832, să i se aprobe să primească și copiii din Focșanii Munteniei deoarece „vroidî orășenii deacolo, neavînd înființată școală publică a face pe copiii ei părtași măsurilor însemnate pe temeiul Organicescului Reglement pentru sporiul învățăturilor prin așezarea școalei ținutale de aici, să poată a se adăpa de învățăturile acestei școale“⁶⁰. Și sub acest aspect Regulamentul Organic a contribuit la o apropiere a celor două țări surori.

Puțin timp după deschiderea cursurilor, numărul elevilor crește la 30, dintre aceștia marea majoritate fiind fii de negustori⁶¹.

⁵² Arhiv. Stat. Focșani, dos. 30 f. 24.

⁵³ Arh. Stat. Focșani dos. 30. f. 38.

⁵⁴ Ibidem f. 39.

⁵⁵ Ibidem f. 25.

⁵⁶ Ibidem f. 43.

⁵⁷ Arh. Stat. Buc. anul 1832 dosar 71 în M. Popescu Milcovia III nr. 1—2 pag. 3.

⁵⁸ Ibidem pag. 74.

⁵⁹ Ibidem pag. 79.

⁶⁰ Arhiv. Stat. Buc. Fond minist. instr., anul 1832, dos. 71 în M. Popescu Milcovia an III. nr. 1—2 pag. 77.

⁶¹ Ibidem pag. 83 — „21 fii de negustori, 2 orfani, 7 alte clanuri“.

Dar odată cu deschiderea școlii, uneltirile boierilor la care se alătură cele ale clericilor nu conținesc, ci dimpotrivă devin mai numeroase. Profesorul Pavlovici, în raportul către epitropia școalelor din 23 noiembrie 1832, cu mult curaj demască acțiunile dușmănoase ale boierilor arătând că „boierii acestei politii, care ca o lumină ar trebui să lumineze celorlalți prin a lor rivnă și exemplu, trec nu nebăgare de seamă nu numai introducerea acestui folos ci și ostenitoare îngrijire pentru alte măsuri”⁶². Deasemeni în raportul către epitropie din 31 decembrie 1832, Vasile Pavlovici menționează că „nu arată nici o rivnă la învățatura folositoare a măsurii, pentru sporul învățăturilor publice prin Organicescul Așezământ, nici din partea clericască (duhovnicească) nici civilă, adică nici diacon, nici preoți, nici iconomi, nici dregători, nici boieri”⁶³. Boierii după cum relatează profesorul Pavlovici „zic că tot sînt boieri, deși nu știu a celi și a scrie”.

S-ar mai indupleca, dacă ar fi școala grecească sau franceză⁶⁴. Dar nici tirgoveții săraci nu-și trimiteau copiii la școală, deoarece le era teamă ca toți acei ce vor învăța în această școală publică vor fi siliți în urmă a se face ostași⁶⁵.

Este știut că în decursul dezvoltării societății omenești bazată pe exploatarea omului de către om, armata a constituit un instrument de oprire, în mâinile claselor stăpînitoare.

Privita de pe această poziție, înțelegem rezistența dirză a țărării din Moldova în anii 1831—1832⁶⁶, față de instrumentele puterii de stat, care voiau să-i tirească cu forța în fața comisiilor de recrutare, pentru ca apoi, înrolați sub comanda boierului, să participe la acte de samavolnicie, împotriva propriilor lor familii.

Sînt bine cunoscute, Ulhăria, jaful, și silniciile unei asemenea armate organizate împotriva maselor populare. În perioada aceasta de ascensiune a capitalismului, rolul armatei a fost de a susține baza economică a feudalismului, de a nimici fapta forțelor revoluționare.

Pentru aceasta, țaranii, meșteșugarii săraci etc. nu puteau fi co-interesați de bună voie să participe la menținerea unei instituții îndreptate împotriva intereselor lor. Frica de oaste, în care erau supuși unui regim de constrîngere, de umilință, îi va face pe aceștia să privească cu suspiciune și școala.

Acestor copii, din partea profesorului Pavlovici, nu li se făcea nici o greutate, în ceea ce privește primirea lor la școală, fapt ce reiese din raportul către inspectorie din 6 iunie 1832, prin care se arată că:

„O vădană, o ticăloasă, mi-au adus un băet la școală încă din decembrie anul trecut, pre care l-am primit și văzînd lînguirea și ticălo-

⁶² Arh. St. Buc., Fond. min. instr., anul 1832, dos. 71, în *M. Popescu, Milcovia* an. III, nr. 1—2, pag. 79.

⁶³ Ibidem pag. 85.

⁶⁴ Ibidem pag. 86.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ În anul 1832 are loc o răscoală a țaranilor, nemulțumiți din cauza recrutării, în districtele Roman și Bacău (*Hurmuzaki*, vol. X p. 453—455).

șia ei că-i săracă și vădană, i-am dat și o carte din numărul celor 20 date mie de epitropie spre împărțirea pe la săraci”⁶⁷.

Majoritatea părinților acestora însă, și din cauza grelelor condiții în care trăiau, nu puteau să se lipsească de sprijinul copiilor la treburile gospodărești și deci, nu-i lăsau să meargă la școală.

Negustorii numai, au dat un larg sprijin școlii și își trimiteau copiii să învețe carte, deoarece spuneau ei, „au trebuință de puțină însemnare cu condeiul și de socoteală”⁶⁸.

Clericii, al căror zel se rezumă după cum ne relatează un document contemporan „în recitarea unor formule neînțelese, în mătușirea cu apă și în întinderea mâinei după gologanul milei”⁶⁹, făcând front comun cu boierii, se aruncă cu disperare asupra școlii abia deschise, cu scopul de a o desființa. Ei erau direct interesați la aceasta, deoarece aveau pe lângă bisericii școli particulare și se temeau că odată deschisă școala publică, copiii vor părăsi școlile lor. Se găseau la această dată în Focșanii Moldovei, 3 școli particulare cu 255 elevi unde se plătea câte un sorcovăț⁷⁰ de copil pe lună, pentru învățatul ceaslovului și al psaltirei⁷¹. Clericii nu se sfiau să afirme că acei ce învață în școli publice, sînt „niște păgîni ce calcă legea” și făcînd aluzii la originea rusească a Regulamentului Organic prin care s-au pus bazele acestei școli afirmau că „aceștia sînt grămăticii împăratului”⁷².

Școlarii ce erau găsiți de clerici la biserici, erau dați cu capul de pereți, bătuiți sau svîrliți afară ca niște oameni bețivi „din crășmă”⁷³.

⁶⁷ Arhivele Statului Focșani dosar 30 foaia 68.

⁶⁸ *Ibidem* pag. 86.

⁶⁹ Coloniștii germani și România Buc. 1860 pag. 28.

⁷⁰ Numele moldovenesc al sfanțului.

⁷¹ Arhiv. Stat. Buc. Fond. Minist. Instruc. an. 1832 dos. 71 în *M. Popescu*.. pag. 89.

⁷² Arhiv. Stat. Focșani dosar 30. f. 66.

⁷³ *Ibidem*. Iată cîteva din atacurile clericilor relatate de profesorul împlinitor Vasile Pavlovici, în raportul din 20 iunie 1833 către inspectorul școlii naționale din Focșani: „în loc să contenească din zi în zi defăimările asupra școlii naționale publice din acest oraș, ele din zi în zi sporesc încă mai multe și mai mari, că neîndestulîndu-se unii cu defăimările de mai înainte pomenite, au mai adăos a zice unul dascăl Mathei de la biserica Sf. Voevozi că au venit niște păgîni de calcă legea și că acei ce învață în școli publice, sînt grămăticii împăratului, despre care am făcut cunoscut eforiei acestui oraș, însă în zădar, nepunîndu-se nici într-o lucrare. Pe lângă aceasta, în duminica din 18 a lunii, au fost școlarii mei care mersese la biserica domnească de dascălul acelei biserici nu numai cu cuvinte urite izgoniți afară ci... după cîteva trîntiri cu capul de păreți i-au împins afară ca pe un bat din crîșmă. Asemenea soartă au pătimit și acei școlari cari tot în acea duminică mersese la biserica Sf. Gheorghe, unde au fost unii școlari dăruiți cu pumni de dascălul acelei biserici (Arhiv. Stat. Focșani dos. 30. f. 66).

Invățăturile practice, predate în școala publică sînt calificate de aceștia drept „incurcate”, iar despre dascălul Stoica, deși nu buchisea decît ceaslovul, ni se spune că „mai bine învață”.

Cu toate repetatele rapoarte ale profesorului Vasile Pavlovici, inspectorul condusă de spătarul Stamatin, el însuși mare boier și ctitorul bisericii sf. Voievozi pe lângă care se găsea o școală particulară, nu găsește nimerit să intervină pentru a pune capăt acestei defăimări, fapt ce determină pe profesorul Pavlovici să-i trimită un energic protest, prin care îi atrage atenția că „dumneata știi cit de delicat iaste punctul shoalelor naționale în privința înaltei oblăduiri ce se sîrguește pentru binele de obște”⁷⁴. Incredințat fiind de sprijinul „înaltei oblăduiri”, în fruntea căreia se găsea Kiseleff, care nu ar fi tolerat atacuri dușmănoase la adresa școlii, indiferent din partea cui ar fi venit, Pavlovici cere inspectoriei ca voința obștei „de a fi împodobit orașul acesta cu o shoală publică” să fie adusă la cunoștința episcopiei din Iași, pentru ca aceasta să fie astfel constrinsă să dea dispozițiuni clericilor, să contenească cu defăimările⁷⁵. Insuși svonul „că cei ce vor învăța la școala publică vor fi făcuți în urmă ostași” a fost răspîndit de către clerici⁷⁶. Toate acestea scot în evidență ura înverșunată a boierilor și clericilor împotriva școlii publice, dorința acestora de a menține vechea inapoiere culturală, din care ei scoteau atîtea avantagii. Chiar și atunci cînd aveau slujbe și deci datorau ascultare directivelor Regulamentului, boierii se sustrăgeau prin orice mijloc de la îndeplinirea îndatoririlor lor, fiind credincioși doar poștei lor nesățioase de înavuțire. Astfel spătarul Stamatin, despre care am avut prilejul să mai amintim, deși numit prin prevederile Regulamentului inspector al școlii, cu nimic nu a sprijinit-o. În raportul din 31 decembrie către episcopie, profesorul Vasile Pavlovici arată că „dumnealui inspectorul a fost numai odată la școală, de cînd mă aflu eu aici rînduit, însă nici de acasă nici un ajutor nu dă... arăînd și rivnă puțină pentru școală”⁷⁷. Lipsa de grijă a acestuia de a asigura lemnele necesare școlii în iarna grea a anului 1833, a pus-o în situația de a-și întrerupe cursurile.

Dar școala întîmpină mari greutăți și din pricina așezării nepricepute, în apropierea unei girle și sub nivelul celorlalte clădiri, ceea ce face ca în timpul ploios și la topirea zăpezii, primăvara, curtea școlii să fie umplută cu apă împiedecînd intrarea copiilor⁷⁸.

⁷⁴ Arhiv. Stat. Focșani, dosar 30, f. 67.

⁷⁵ Ibidem.

⁷⁶ Arh. Stat. Buc... în *M. Popescu*, op. cit., pag. 89. „Aici clericii în tot chipul caută a desguța pre toți de la această regulă silindu-să a le întemeia ideia că, care va învăța la școala publică, va fi fără indoială, făcut ostaș”.

⁷⁷ Ibidem, pag. 87.

⁷⁸ Nu fără ironie, raportează eforiei asupra acestui neajuns profesorul Pavlovici la 8 februarie 1833: „Asemenea și poziția acestor case nu este îndeminatică pentru școală, aflîndu-se mai jos decît alte edificii, așa încît fieșce timp ploios, vara au la topirea omătului primăvara, trebuie să fie înecată de apa unei girle ce se află curgătoare pe lângă shoală, care ca Nilul în Egipt revarsă, așa încît nimenea poate nici în'ra nici ieși într-alt chip, decît numai cu o luntre, trăsură au călare, (Arhiv. Stat. Buc. în *M. Popescu*... pag. 87).

Deasemeni spațiul restrâns al localului constituia și un ait neajuns, prin faptul că nu permitea sporirea numărului elevilor.

În raportul său din 8 februarie 1833, către episcopie, profesorul Pavlovici arată „că nici acești copii care sînt 46 nu au loc de șezut comod, iar adunîndu-se încă 10 sau 20, apoi nicidecum nu încap”⁷⁹.

În pofida tuturor acestor piedici, sub conducerea pricepută a profesorului Vasile Pavlovici și cu sprijinul elementelor dornice de cultură, școala publică din Focșanii Moldovei cunoaște o dezvoltare continuă. În catalogul din decembrie 1833, se arată că se găseau în școală la acea dată 66 de elevi, repartizați în felul următor. În clasul elementar (pregătitor) 32 elevi, în clasul I normal 24 elevi și în clasul II normal 10 elevi. Deci, în anul școlar 1833—1834, școala își completează toate cele 3 clase ale cursului elementar, după modelul școlii începătoare de la Trei Ierarhi⁸⁰. La 25 februarie 1834, are loc primul examen, în urma căruia sînt declarați 6 absolvenți. La acest eveniment au participat ispravnicii din ambele părți ale orașului (Moldovei și Munteniei) staroștii protecțiilor străine, precum și numeroși negustori⁸¹.

Faptul că la școala din Focșanii Moldovei învățau și copii din Focșanii munteni, scoate în evidență și din acest punct de vedere preponderența economică a Focșanilor Moldovei. În urma examenului din august 1834 sînt declarați absolvenți următorii elevi: Bratofan Gheorghe fiu de negustor cu calificativul eminent, Boiu Trifan fiu de văduvă cu calificativul întii, Constantinescu Gheorghe fiu de negustor cu calificativul eminent, Lepădatu Gheorghe fiu de văduvă cu calificativul eminent, Pravăț Nicolae fiu de văduvă cu calificativul eminent, Toni Calinicu fiu de văduvă cu calificativul eminent și Cimbru Alexandru fiu de văduvă cu calificativul eminent⁸².

Datorită destoiniciei de care a dat dovadă profesorul Vasile Pavlovici în organizarea și conducerea școlii, ca și în munca la catedră, episcopia găsește nimerit să-l transfere la 29 oct. 1835 ca profesor la gimnaziul din Iași; totodată domnul Mihail Sturza îi conferea rangul de „souldjar”⁸³.

Nu putem trece, fără a da cîteva date și asupra școlii din Focșanii Munteniei. Școala începătoare de aici, a luat ființă la 15 ianuarie 1834,; pînă la această dată, așa după cum s-a aratat, copiii treceau granița spre a învăța la școala din partea Moldovei. — Cursurile s-au

⁷⁹ Ibidem, p. 87.

⁸⁰ M. Popescu, *Milcovia*, an. II, vol. I, pag. 119.

⁸¹ Ibidem, pag. 117.

⁸² Teodor Răduvan, *Istoricul școlii primare nr. 2 din Focșani*, Focșani 1931, pag. 51. Acest sistem de notare este caracteristic sistemului lansteriene.

⁸³ *Hurmuzachi*, vol. V, supliment I, pag. 508. Cu acest titlu de sulger, îl găsim menționat în anul școlar 1837—1838 ca profesor la clasa II-a gimnazială de pe lângă Academia Mihăileană (Albina Romînească 1837, pag. 315).

deschis cu un număr de 61 elevi, dintre care 21 la clasul elementar, 18 de clasul I normal și 22 elevi la clasul II normal⁸⁴.

Numărul mare de elevi ce aveau cunoștințe necesare pentru clasul I și II normal, se datorește faptului că ei învățaseră mai întâi la școala din Moldova.

Primul local de școală, a fost luat cu chirie de la minăstirea sf. Ioan, plătindu-se 20 lei pe an⁸⁵. Primul profesor, D. Pășcăneanu, murind la 22 august 1835, este înlocuit cu Alexei Fortunatu, originar din Bistrița Năsăud. Profesorul Fortunatu, a luat parte activă la marea manifestație din 20 iunie 1848, în Focșanii Munteniei, când s-a sărbătorit Constituția de la Islaz din 11 iunie.

La această mare sărbătoare „cum n-a mai fost pînă acum, pentru că tot ce s-a făcut de locuitori, s-a făcut îndemnați de simțimintele din lăuntru, de dreptate și frăție, iar nu de silă” au luat parte și mulți orașeni din Focșanii Moldovei, care după cum arată administratorul ținutului R-Sărat, Scarlat Filipescu, în raportul către ministerul trebilor din lăuntru din 21 iunie 1848, „au mărturisit că asemenea prilej de obștească veselie doresc să sosească și la dinșii cit mai curînd”, ca împreună să poală striga „să trăiască unirea poporului român”⁸⁶. În această manifestație de solidaritate, vedem exprimată dorința sinceră de unire a ambelor țări surori.

În discursul ce-l ține cu prilejul acestei manifestații, profesorul Ghiță Teodosie⁸⁷, ajutorul lui Fortunatu, arată că ziua de 11 iunie este o zi din cele mai frumoase ce a strălucit pe pămîntul Romîniei, ziua mîntuirii așteptate de multe veacuri, în care tratatele lui Mircea și Vlad V au ieșit la lumină.

Indemnînd mulțimea la lupta pentru apărarea libertății cucerite, profesorul Ghiță Teodosie spune :

„Veniți dar, frați romîni, cu toții de la mic pînă la mare, de vă umbriți sub vechile noastre steaguri. Ziceți cu toții, trăiască constituția, trăiască libertatea, trăiască fraternitatea, trăiască în sfîrșit și aceia care se jertfesc pentru binele și fericirea țării.

Ieșiți întru întîmpinarea lor, fiți gata la glasul lor și nu stați în amortire, ca să nu vie asupra-vă rușinea generațiilor viltoare și rușinea Europei întregi”⁸⁸.

Pentru activitatea sa revoluționară, după înăbușirea revoluției, profesorul Fortunatu a fost îndepărtat din învățămînt.

Cîteva zile mai tirziu, la 24 iunie 1848, se găsea în Focșanii Munteniei și marele patriot N. Bălcescu. În scrisorile trimise la 25 iunie 1848,

⁸⁴ M. Popescu, *Milcova*, an. II, vol. I, pag. 119.

⁸⁵ *Ibidem*, pag. 120.

⁸⁶ Anul 1848, în *Principatele romine*, Buc. 1902, tom. II, pag. 22.

⁸⁷ Ghiță Teodosie fusese numit ca ajutor al profesorului Fortunatu încă din 1847. În 1848 el moare de holeră.

⁸⁸ Anul 1848, în *Principatele Romine*, Buc. 1902, tom. II, pag. 1.

lui A. G. Golescu, N. Bălcescu, dă știri asupra mișcărilor de trupe turcești și rusești, ce se îndreptau spre granițele Țării Românești. La Focșani, trebuiau să se întâlnească 30 mii ruși ce trecuse Prutul pe la Huși, cu 25 mii turci ce veneau dinspre Brăila. Dușmanul revoluției, consulul țarist Kotzebuie, este semnalat în Focșanii Moldovei. În fața acestei primejdii, Bălcescu sfătuiește „să se ia măsuri grabnice și energice spre a se opune o rezistență“. Pentru aceasta cere cumpărarea de arme de la o firmă din Breslau, Hüler et Sohn.

După plecarea lui Vasile Pavlovici, la școala din Focșanii Moldovei rămâne ca profesor împlinitor Constantin Pavlovici. Ultimul examen în localul școlii din piața Moldovei are loc la 28 iulie 1838, în prezența lui Gheorghe Ghica, care a mulțumit profesorului Constantin Pavlovici pentru frumosul rezultat și a dat 200 lei pentru premii. Deteriorându-se cu totul din pricina revărsării gîrlei amintite, școala se mută într-un han⁸⁹. Noul han era cu mult mai spațios decît vechiul local, deoarece putea cuprinde un număr de 109 elevi, după cum rezultă din raportul paharnicului Iordachi Sion din 3 ianuarie 1841. Aceștia era repartizați în felul următor: în clasul elementar 55 elevi, în clasul I normal 38 elevi, în clasul II normal 12 elevi⁹⁰.

După multe tergiversări, stărostia cumpără de la paharnicul C. Elefteriu la 20 sept. 1839 un loc de casă în mahalaua Arion cu prețul de 76 galbeni olandezi, spre a se zidi pe acel loc casă pentru școala publică⁹¹. Suma necesară construirii localului, s-a strîns prin subscripție publică. Construcția durează pînă la 3 mai 1845, cînd școala se așează definitiv în noul local, din actuala stradă Cuza Vodă⁹². În tot acest timp, numărul elevilor a continuat să crească. În anul 1845, anul construirii școlii, găsim în Focșani 124 elevi⁹³. Numărul elevilor va continua să crească an de an.

Considerăm de datoria noastră să arătăm care era metoda de predare în școala începătoare din Focșanii Moldovei, ce materiale didactice și manuale erau folosite, pentru a ajuta pe elevi să-și însușească cunoștințele.

Am văzut că la cursul „metodicesc“ de pe lîngă școala normală de la Trei Ierarhi, profesorul Pavlovici își însușește metoda lancasteriană.

De aici, profesorul Pavlovici venise cu indicații precise să folosească acest sistem⁹⁴, dar găsind localul necorespunzător este nevoit să folosea-

⁸⁹ Arhiv. Stat. Buc., Fond. Minist. Instruc., an. 1832, dos. 71, în *M. Popescu*, *Milcovia*, an. III, nr. 1—2, pag. 93.

⁹⁰ *M. Popescu*, *Milcovia*, an. II, vol. I, pag. 118.

⁹¹ *D. F. Caian*, op. cit., pag. 135.

⁹² *M. Popescu*, op. cit., 115, 116.

⁹³ Albina Romînească, 1845, pag. 241.

⁹⁴ Instrucțiunea după sistemul lancasterian se făcea în felul următor: băieții ședeau în niște bănci în fața peretelui pe care erau atîrnate mari table cu litere sau silabe și de care ei erau îndepărtați prin cercuri de fier. Sedatorii (monitorii) făceau pe băieți luători aminte asupra formei unei litere, apoi ordonau scrierea ei,

scă o altă metodă, care nu se deosebia prea mult de cea lancasteriană. Deosebirea esențială consta în faptul că în timp ce în școala începătoare de la Trei Ierarhi existau clase suficiente pentru anii de curs, cu profesor la fiecare clasă, Vasile Pavlovici nu dispunea decât de o singură încăpere în care predă consecutiv la toți copiii, din toate clasele⁹⁵. Mobilierul confecționat pentru amenajarea acestei singure încăperi de clasă este caracteristic metodei lancasteriene⁹⁶.

Nu știm dacă în școala începătoare din Focșanii Moldovei au fost folosiți și monștri. Din materialele de care dispuneam, desprindem însă concluzia că profesorul Pavlovici nu a fost un simplu executant al prescripțiilor lancasteriene, ci dimpotrivă un participant activ în procesul de educare al elevilor. În raportul către episcopie din 2 dec. 1832, profesorul Pavlovici spune: „nefiind odăile începătoare pentru metoda lui Lancaster, mă făgăduiesc a implini această lipsă prin a mea neadormire întru folosul patriei, mulțumirea părinților, cinstea episcopiei și creșterea morală și literară a copiilor”⁹⁷.

Participarea activă la procesul de educare a elevilor, se desprinde mai cu seamă din raportul către inspectorul școlilor Sandulachi Stamatian din 6 iunie 1832, prin care aducându-i la cunoștință că unul din elevii săi vrea să părăsească școala spre a merge la una particulară, prof. Vasile Pavlovici afirma: „ca eu de la decembrie și până acum, mincându-mi carnea, stricându-mi pieptul și dărâmiându-mi sănătatea pentru dînsul, el să meargă acu la alt dascăl? Și m-am silit cu dînsul atîta, cît acum mai mai a ieșit din greu, dar maica lui această mulțumire îmi face că auzind eu că băiatul ei arată ră purtare pre uliți afară de școală, iar mai virtos acasa cătrei maica-sa, am trimis un băiet dinpreună cu a ei băiet ca să întrebe de este așa cum am auzit, dar ea a început cu gură mare, zicînd că ce fel de dascăl este el de ascultă minciunile băieților și că va veni ea la școală și va arata cum a spune minciuni pe băietul ei

pe care băieții o efectuau cu degetul pe niște table cu nisip. Sedatorii apoi observau și îndreptau greșelile și după aceea dădeau ordinul: „Indreptează primare!” și unul din băieții care purtau acest titlu, tragea cu o mala peste tablele cu nisip, pentru a le netezi și apoi se proceda la scrierea altei litere. După ce le deprindeau, se începea pe placă și numai cînd erau elevii înaintați puneau slovele pe hîrtie. (A. D. Xenopol, *Memoriu asupra învățămîntului superior în Moldova*, Iași, 1885, pag. 30).

⁹⁵ Arh. St. Buc., în *M. Popescu, Milcovia*, an. III, 1—2, pag. 75.

⁹⁶ Iată care era acest mobilier: 12 scaune de lemn, 12 șunuri în lung iar în lat după cum este scîndura, după forma celor din clasul normal de la Iași; 2 table, cu dinți pe la margine, avînd lungul 8 și în lat 5 palme, vopsite cu negru de oloi, avînd și picioare, după cum se va arăta proba; 2 mesuțe de lemn cu saltarurile lor, 1 clopoțel de schijă ca de o litră greu, 2 catedre de lemn de o așa mărime, încît să poată sta pe dînsese pomenitele măsuțe cu scaunele lor, 8 cercuri de fier deschise în forma lunei nouă după proba celor de la școala din Iași, care se va pune dinainte. (Arh. Stat. Buc., în *M. Popescu, Milcovia*, an. III, nr. 1—2, pag. 75).

⁹⁷ *M. Popescu, Milcovia*, an. III, nr. 1—2, pag. 82.

cu palme și cu tragere de păr ori unde, pe uliță ori la biserică îl va întâlni și că dacă-i shoala domnească, de ce primesc eu băieții de văcari?”⁹⁸.

Numele de școală domnească atribuit școlii publice, ne arată că în mintea orașenilor era încă vie amintirea școlii înființată de Constantin Moruz.

Ochilor de educator ai lui Pavlovici nu le scapă nici comportarea elevilor în afară de școală. Raportul către epitropie din 31 dec. 1832, constituie un semnal de alarmă și în acelaș timp o critică aspră a libertății rău înțelese, de care se bucurau copiii în acea vreme. Cităm: „eu singur am privit și privesc în toate duminicile și sărbătorile și în alte zile a săptămînei, cum se adună copiii și băieții de toată starea au la uliță, au pe la fîntîni cu ciomegei și de trece vreun om mai prost, îl bat pînă îl cruntă au îi sparge capul, au altceva simțitor îi fac.

Asemenea fac și cu cei ce duc caii au alte vite la adăpost și părinții lor și alții mai mari și mai bătrîni stau de lature privind și rîzînd fac haz de cruzimea lor și a copiilor, din care ușor se poate judeca viitorul caracter a unor tineri așa crescuți”⁹⁹.

Materialul didactic ca și manualele folosite erau extrem de sărace. Acestea erau: 3 exemplare abecedare intitulate „întiile cunoștințe, ediția I-a unul pentru biblioteca școlii, al doilea pentru paradosirea în școală, al treilea pentru inspecția locală a școlii, date de Casa Școalelor.

Un exemplar manuscriptic de aritmetică, geografie, metoda de învățatură și gramatică întru întrebuintarea paradosirii în școală, care se află de cinstită epitropie adevêril, cusut și pecetluit.

Un cadru înfățășătorul împiedecarea lui Ștefan Vodă de mumă sa în cetatea numită Neamț la anul 1474 cu pervazuri negre și sub sticlă dat dimpreună cu istoria sa din casa școalelor acestui principat.

Un atlas dat de cinstita epitropie, cuprinzător în 64 hărți.

4 hărți geografice romînești tipărite în institutul Albinei cuprinzător înfățășării în general a celor 4 părți de pămînt, adică — Europei, Asiei, Africei și Americiei, date de cinstita epitropie.

3 exemplare catehise, unul pentru bioblioteca școlii, al doilea pentru paradosirea în școală și al treilea pentru inspecția locală a școlii.

2 table de lemn de teiu cu a sale cracane asemenea de lemn, boite în negru, dintre care una este scris 1,2,3, caligrafia romînească, iar pe alta abețudul latin mare, spre model de caligrafie latină”¹⁰⁰.

Existența acestei table prevăzută cu alfabetul latin, atestă că în școala începătoare din Focșanii Moldovei, se cerea și învățarea, acestui alfabet¹⁰¹. Din indexul al II-lea ținut la 5 și 6 august 1834, rezultă dea-

⁹⁸ Arhiv. Stat. Focșani, dosar 30, foaia 68.

⁹⁹ Arhiv. Stat. Buc., Fond. Minist. Instruc., an. 1832, dosar 71, în *M. Popescu*, op. cit., pag. 87.

¹⁰⁰ *Teodor Rădvan*, op. cit. pag. 41.

¹⁰¹ Înștiințarea pentru deschiderea școlii de la Trei Ierarhi din 5 ianuarie 1828, face cunoscut că „să vor paradosi în această școală științele începătoare în limbile romînească și latinească, după modelul lui Lancaster” (sic!). (*Gh. Săvulescu*, Gramat. romînească, Iași 1833, pag. III).

semeni că se cerea învățarea alfabetului latin și că se făceau exerciții de scriere atât românească cât și latină în „clasul” I-ii și al II-lea normal.

Lipsa de manuale ca și de material didactic ce caracterizează perioada de început a școlii publice din Focșanii Moldovei, a îngreuiat considerabil sarcina profesorului Pavlovici.

Deseori pentru ca învățămîntul să nu sufere, profesorul Pavlovici a fost nevoit să pună din buzunar bani pentru cumpărarea ustensilelor necesare, așa după cum reiese din raportul către episcopie din 9 dec. 1832, în care profesorul întreabă „cui se cuvine a cumpăra burete și cridă pentru școală, mie sau alt cuiva, că eu am cheltuit pînă acum vreo 30 lei”¹⁰².

Cu toate greutățile întîmpinate, atacurile înverșunate ale boierilor și clericilor, lipsa unui local corespunzător, lipsa de manuale și material didactic etc. școala publică din Focșanii Moldovei a continuat să existe și să se dezvolte, deoarece corespundea necesității burgheziei, care se pregătea astfel să pună mina pe putere.

---

¹⁰² Arh. St. Buc., Fond. Min. Instr., an. 1832, dos. 71; în *M. Popescu*, *Milcovia III*, pag. 83.